

بررسی و تحلیل جایگاه جنگ نرم در پدافند غیرعامل با تأکید بر تهدیدات اجتماعی و فرهنگی

سید هادی زرقانی^۱، الهه نورانی جنید آباد^۲

چکیده

پدافند غیرعامل به مجموعه اقدامات و تدابیری گفته می‌شود که بدون به کارگیری سلاح موجب کاهش آسیب‌پذیری‌ها و افزایش پایداری در مقابل تهدیدات می‌شود. در واقع ما تهدیداتی در دو حوزه سخت و نرم داریم که تلاش می‌شود با مجموعه‌ای از سیاست‌ها و اقدامات غیرنظامی به مقابله با آنها بپردازیم تا کاهش آسیب‌پذیری و افزایش پایداری حاصل شود. در این بین آنچه مورد تهدید قرار می‌گیرد می‌تواند شامل افراد و جامعه انسانی، تأسیسات و فضاهای انسان ساخت، محیط زیست و حکومت یا نظام سیاسی باشد. تاکنون رویکرد غالب در مطالعات و پژوهش‌های پدافند غیرعامل، عمدتاً تهدیدات سخت مانند حمله نظامی، اقدامات تروریستی و... بوده است و از این رو آنچه بیشتر به‌عنوان مولفه مورد تهدید مطرح می‌شده است، فضای انسان ساخت و مراکز و تأسیسات حیاتی، حساس و مهمی بوده است که وظیفه خدمات‌رسانی به جامعه را بر عهده داشته است. در این چارچوب عمدتاً پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه فنی مهندسی، برنامه‌ریزی شهری، معماری و شهرسازی و... بوده است و هدف اصلی این نوع پژوهش‌ها عمدتاً این بوده است که با رعایت اصول پدافند غیرعامل چون استتار، اختفاء، پوشش، مقاومت‌سازی و... مراکز و تأسیسات شهری، حیاتی، حساس و مهم از گزند حملات نظامی و تروریستی دشمن محفوظ بماند. حال آنکه، امروزه تهدیدات جدیدی در قالب جنگ نرم متوجه افراد، جامعه، نظام سیاسی و حکومت است که بدون استفاده از شیوه‌ها و تجهیزات خشن سنتی و نظامی، با پیچیده‌ترین و ظریف‌ترین روش‌ها و با کمک ابزارهای مدرنی چون ماهواره، اینترنت و... به تخریب و تهدید می‌پردازند. این پژوهش تلاش دارد با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی و تبیین جایگاه جنگ نرم و تهدیدات ناشی از آن در عرصه فرهنگی، اجتماعی و سیاسی بپردازد و نقش و جایگاه پدافند غیرعامل را در این زمینه‌ها مورد واکاوی قرار دهد.

واژه‌های کلیدی: پدافند غیرعامل، جنگ نرم، فرهنگی، اجتماعی، تهدید

مروری بر تعاریف و ادبیات موجود حوزه پدافند غیر عامل نشان می دهد که رویکرد غالب در بخش منبع تهدید عمدتاً جنگ، حمله نظامی و تهدید سخت است و به تبع آن، آنچه در درجه اول مورد تهدید واقع می شود فضای انسان ساخت و مراکز و تاسیسات حیاتی، حساس و مهم است (زرقانی، ۱۳۹۲). به عنوان نمونه، سازمان پدافند غیر عامل کشور این تعریف را در وب سایت این سازمان قرار داده است: «مجموعه اقداماتی که مستلزم به کارگیری جنگ افزار نبوده و با اجرای آن می توان از وارد شدن خسارات مالی به تجهیزات و تاسیسات حیاتی و حساس نظامی و غیرنظامی و تلفات انسانی جلوگیری نموده و یا میزان این خسارات و تلفات را به حداقل ممکن کاهش داد». (وب سایت سازمان پدافند غیرعامل). همچنان که در تعریف فوق مشهود است اولین مولفه مورد تهدید «تجهیزات و تاسیسات حیاتی و حساس نظامی و غیرنظامی» است. همچنین در بخش اصول و ملاحظات پدافند غیر عامل نیز این ویژگی بارز است. چنانکه در این مورد گفته شده است اصول و معیارهای پدافند غیرعامل، مجموعه اقدامات بنیادی و زیر بنایی است که در صورت بکارگیری می توان به اهداف پدافند غیرعامل از قبیل تقلیل خسارات و صدمات، کاهش قابلیت و توانایی سامانه شناسایی، هدف یابی و دقت هدفگیری تسلیحات آفندی دشمن و تحمیل هزینه بیشتر به وی نائل گردید (موحدی نیا، ۱۳۸۳: ۱۱۲). از اینرو به نظر می رسد بیشتر نظریه پردازان داخلی پدافند غیر عامل را با تأکید بر بعد دفاع پیشگیرانه در برابر حملات دشمن تعبیر کرده اند (کامران و دیگران، ۱۳۹۰: ۸) که هدف از اجرای آن کاستن از آسیب پذیری مستحدثات، تجهیزات حیاتی، حساس و مهم کشور در مقابل حملات خصمانه و مخرب دشمن و استمرار فعالیت ها و خدمات زیر بنایی و تأمین نیازهای حیاتی اداره کشور در شرایط بحرانی ناشی از جنگ است (کاظمی، ۱۳۸۷: ۳).

بر اساس این رویکرد بوده است که اقدامات پدافند غیرعامل در جنگ های امروزی را در درجه اول برای مقابله با تهاجمات دشمن و تقلیل خسارت های ناشی از حملات تروریستی، انفجاری، هوایی، موشکی، زمینی و دریایی می دانند که لازم است در تمامی زیرساخت های کلیدی، مراکز ثقل (حیاتی، حساس، مهم) نظامی نظیر: پادگان ها، انبارهای مهمات، قرارگاهها و مراکز عمده فرماندهی نظامی، صنایع نظامی، پایگاه های هوایی، دریایی، سایت های موشکی و غیر نظامی نظیر: شهرها نظیر پالایشگاه ها، نیروگاه ها، بندر، فرودگاه ها، مجتمع های بزرگ صنعتی، مراکز اصلی مخابراتی، ارتباطی، پل های استراتژیک، مراکز و ایستگاه های رادیویی و تلویزیونی، انبارهای عمده مواد غذایی و دارویی، مراکز جمعیتی، بیمارستان ها و ... مورد توجه قرار گیرد (جلالی، ۱۳۸۸).

واقعیت این است که پدافند غیر عامل در ایران به عنوان موضوعی نسبتاً جدید مطرح است و از اینرو در دهه های قبل کمتر به آن پرداخته شده است و از این حیث از ادبیات غنی علمی برخوردار نیست. هر چند در طی چند سال گذشته رشد شتابانی را در حوزه پدافند غیر عامل در قالب ایجاد رشته های دانشگاهی، تالیف کتب، مقالات، برگزاری همایش ها و سمینار ها و انجام پژوهش های مختلف شاهد هستیم. با نگاهی به ادبیات علمی پدافند غیر عامل در ایران متوجه این نکته می شویم که با تاسی از منابع لاتین و غیر فارسی، منابع فارسی نیز عمدتاً در پدافند غیر عامل به تهدیدات سخت و جنگ و حمله نظامی تمرکز داشته است. حال آنکه تولید ادبیات علمی پدافند غیر عامل در گذشته در سطح جهان به دلیل فضای جنگ سرد و غلبه رویکردهای نظامی همچون بازدارندگی هسته ای و دفاعی بوده است و در این چارچوب حملات نظامی مهمترین تهدید قلمداد می شده است. حال با پایان جنگ سرد و وقوع انقلابی شگرف در عرصه فناوری های ارتباطی و اطلاعاتی ما شاهد بروز شیوه های جدید تهدید ملت ها و کشورها در قالب جنگ نرم هستیم و از اینرو لازم است ضمن حفظ آمادگی در مقابل جنگ و حملات نظامی، متناسب با این وضعیت جدید به بررسی آسیب پذیری ملت و کشور در مقابل جنگ نرم و تهدیدات نرم بپردازیم. این مقاله تلاش دارد به بررسی و تبیین جایگاه جنگ نرم و تهدیدات ناشی از آن در عرصه فرهنگی، اجتماعی و سیاسی بپردازد و نقش و جایگاه پدافند غیر عامل را در این زمینه ها مورد واکاوی قرار دهد.

۲) روش تحقیق:

این تحقیق از حیث ماهیت و روش توصیفی-تحلیلی محسوب می شود. اطلاعات مورد نیاز پژوهش به شیوه کتابخانه ای و مراجعه به منابع معتبر، کتاب، مقالات گردآوری و تدوین شده است. مسئله اصلی این مقاله این است که با وجود تحولات صورت گرفته در عرصه فناوری های ارتباطی و اطلاعاتی و بروز جنگ نرم چه تهدیداتی از حیث فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی متوجه ملت و نظام سیاسی است و چه اصول و ملاحظات را در این زمینه باید مد نظر قرار داد.

۳) مبانی نظری:

۳-۱) تعریف و مفهوم پدافند غیر عامل:

از نظر لغت شناسی واژه (پدافند) از دو جزء (پد) و (آفند) تشکیل شده است. در فرهنگ و ادب فارسی (پاد) یا (پد) پیشوندی است که به معنای (ضد، متضاد، پی و دنبال) بوده و هر گاه قبل از واژه ای قرار بگیرد، معنای آن واژه را معکوس می نماید که از آن جمله اند (زهر و پادزهر، تک و پاد تک، تن و پادتن). واژه آفند نیز به مفهوم (جنگ، جدال، پیکار و دشمن) است (دهخدا، ۱۳۵۱: ۴۷). در مورد پدافند غیر عامل تعاریف مختلفی وجود دارد که به برخی از آنها اشاره می شود:

- برابر بند یک سیاست های کلی نظام در مورد پدافند غیر عامل مصوب مقام رهبری «پدافند غیر عامل عبارت است از مجموعه اقدام های غیر مسلحانه که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب پذیری، تداوم فعالیت های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در برابر تهدیدها و اقدام های نظامی دشمن می گردد.» (مجمع تشخیص مصلحت نظام، ۱۳۸۶)

- پدافند عامل ابزاری است که نیازمند مدیریت سامانه و کاربری انسان و مشتمل بر ابزار و آلات جنگی، سازماندهی، آموزش و مدیریت نیروهاست و در شرایط عدم حضور انسان، آن ابزار به خودی خود فاقد اعتبار است. در مقابل، پدافند غیر عامل، امکانات معماری در زمینه مهندسی جنگ است؛ به گونه ای که بدون ابزار و توانمندی، نیروهای رزمی و دفاعی را افزایش می دهد. به عبارت دیگر، پدافند غیر عامل به معنی «دفاع بدون سلاح در برابر تهدید» است (موحدی نیا، ۱۳۸۶: ۲۴).

- مفهوم پدافند غیر عامل به معنی حفظ جان مردم، تضمین امنیت افراد، صیانت از تمامیت ارضی و حاکمیت ملی در همه مواقع در برابر هرگونه شرایط، موقعیت و هرگونه تجاوز است (احمرلوئی، ۱۳۸۹: ۱۳).

- منظور از پدافند غیر عامل مجموعه اقداماتی است که بدون نیاز به کاربرد تجهیزات نظامی و سلاح صرفاً بر مبنای طراحی ساختار و مشخصات فضا از دو بعد شکل و فرم و عملکردهای آن، در پی محدود نمودن آسیب های ناشی از جنگ، بهبود قابلیت های فضا به منظور تامین حفاظت از جان شهروندان و به حداقل رسانیدن لطمات جانی ناشی از جنگ است (Lacina, 2006: 276)

- وجه تمایز پدافند عامل و غیر عامل را باید عامل انسان دانست. به این معنی که، پدافند عامل را ابزاری می داند که نیاز به مدیریت مستقیم و کاربردی انسانی دارد و مشتمل بر ابزار و آلات جنگی، سازماندهی، آموزش و مدیریت نیروهاست که در شرایط عدم حضور انسان، آن ابزار به خودی خود فاقد اعتبار است. در حالی که پدافند غیر عامل را امکانات معماری در زمینه مهندسی جنگ می داند که گونه ای که بدون ابزار و توانمندی، نیروی رزمی و دفاعی را افزایش دهد (اصغریان جدی، ۱۳۷۴: ۲۴)

۲-۳) اصول و ملاحظات پدافند غیر عامل:

اصول و معیارهای پدافند غیر عامل، مجموعه اقدامات بنیادی و زیر بنایی است که در صورت بکارگیری می‌توان به اهداف پدافند غیر عامل از قبیل تقلیل خسارات و صدمات، کاهش قابلیت و توانایی سامانه شناسایی، هدف یابی و دقت هدفگیری تسلیحات آفندی دشمن و تحمیل هزینه بیشتر به وی نائل گردید. در اکثر منابع علمی و نظامی دنیا، اصول و یا موضوعات پدافند غیر عامل، شامل ۹ الی ۱۰ اقدام مشروحه ذیل می‌باشد که در طراحی و برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات اجرایی دقیقاً می‌بایست، مورد توجه قرار گیرد. اصول دفاع غیر عامل، شامل موارد استتار، اختفاء، پوشش، فریب، تفرقه یا جابه جایی، پراکندگی، مقاوم سازی استحکامات، اعلام خبر، مکان یابی، و پناهگاه می‌باشد (جلالی، ۱۳۸۸، طالبی‌نیا، اسکندری، موحدی‌نیا، ۱۳۸۵). در واقع اصول پدافند غیر عامل مجموعه اقدامات بنیادی و زیربنایی است که در صورت بکارگیری صحیح می‌توان مهمترین مولفه‌های امنیت ملی کشور را که شامل جان مردم، تمامیت ارضی، سیستم اقتصادی و سیاسی کشور و در نهایت استقلال و حاکمیت کشور را از گزند تهدیدات حفظ نمود. جدول زیر تاثیر اقدامات پدافند غیر عامل را بر مولفه‌های امنیت ملی نشان می‌دهد.

جدول ۱: اقدامات پدافند غیر عامل و مولفه‌های امنیت ملی

ردیف	مولفه‌های امنیت ملی	تاثیرات اقدامات پدافند غیر عامل
۱	حفظ جان مردم	کاهش تلفات جمعیت نظامی و غیرنظامی کشور در برابر تهدیدات و حملات نظامی دشمن به عنوان بارزترین سرمایه‌های یک کشور
۲	حفظ تمامیت ارضی کشور	تقویت توان رزمی و دفاعی نیروهای مسلح و بالابردن آستانه مقاومت کشور در حفظ سرزمین و ایجاد بازدارندگی
۳	حفظ سیستم اقتصادی و سیاسی کشور	کاهش آسیب‌پذیری و خسارات تاسیسات، تجهیزات و نیروی انسانی مراکز حیاتی، حساس و مهم اقتصادی، سیاسی، ارتباطی تولیدی و ... در جهت استمرار خدمات و عملیات
۴	حفظ استقلال و حاکمیت کشور	حفظ مراکز عمده هدایت و رهبری سیاسی و نظامی، اجتماعی، زیرساختهای حیاتی، حساس و مهم در برابر تهدیدات آشکار و نهان دشمنان از جمله عوامل اساسی در حفظ استقلال و حاکمیت کشور می‌باشد.

(موحدی‌نیا، ۱۳۸۵: ۷۰)

۳-۳) حوزه‌ها و ابعاد پدافند غیر عامل:

به اعتقاد کارشناسان، پدافند غیر عامل از حیث موضوع از تنوع و گستردگی زیادی برخوردار است. همچنان که در نمودار زیر نشان داده شده است، پدافند غیر عامل طیف وسیعی از موضوعات از دفاع و امنیت، تا غذا و دارو و دیپلماسی و اقتصاد و رسانه را شامل می‌شود.

نمودار ۱: حوزه ها و ابعاد مرتبط با پدافند غیر عامل

منبع: جلالی، ۱۳۸۸: ۱۲۲

همچنین باید اذعان داشت پدافند غیر عامل فقط در عرصه نیروهای نظامی خلاصه نمی‌شود بلکه پدافند باید توسط سازمان‌های دولتی، بخش خصوصی و همه شهروندان یک کشور انجام گردد. پدافند همه جانبه به این معنی است که یک کشور با تمام قوای نظامی و غیرنظامی خود در برابر انواع تهدیدات دفاع می‌کند. پنج بعد پدافند غیر عامل همه جانبه شامل موارد زیر می‌باشد:

- الف- پدافند نظامی (Military Defense)
- ب- پدافند شهری (Civil Defense)
- پ- پدافند اقتصادی (Economic Defense)
- ت- پدافند اجتماعی (Social Defense)
- ث- پدافند روانی (Psychological Defense) «(بهتاش و آقابابایی، ۱۳۹۰: ۱۷).

۴-۳) تهدید سخت و نرم:

تهدید از نظر لغوی به معنی، ترسانیدن و بیم دادن است. در عرصه سیاست و روابط بین الملل، تهدید عبارت است از هر گونه قصد، نیت حادثه و اقداماتی که ثبات سیاسی و اقتصادی، منافع حیاتی و امنیت ملی یک کشور را در معرض خطر جدی قرار می‌دهد (تهامی، ۱۳۷۶: ۴۴). همچنین در تعریفی دیگر از تهدید با توجه به امنیت ملی کشور چنین آمده است: «تهدیدات امنیت ملی عبارتند از تهدیدهایی که، اهداف و ارزش‌های حیاتی یک کشور را به گونه‌ای در معرض خطر قرار دهند که بیم آن رود تا در آن اهداف و ارزش‌ها تغییر اساسی صورت پذیرد. تفاوت دیدگاه کشورها نسبت به اهداف و ارزش‌های حیاتی، تأثیر مستقیمی بر استنتاج آن‌ها از تهدید، خواهد داشت (اسکندری، ۱۳۹۰: ۲۴۰).

تهدید را می‌توان از نظر ماهیت، کاربرد، قلمرو، ابزار و جنبه‌های مختلف آن مورد بررسی و طبقه‌بندی قرار داد. بر این اساس، تهدیدات را می‌توان از جهت نوع، منشاء، ابزار، دوره و در نهایت قلمرو یا هدف مورد تهدید به دو بخش تهدید سخت و

تهدید نرم تقسیم نمود. برای پرهیز از طولانی شدن مطلب ویژگی های هر کدام از این دو نوع تهدید و تفاوت های آن با یکدیگر در قالب جدول زیر آمده است:

جدول ۲: ویژگی ها و تفاوت های تهدید نرم و تهدید سخت

دوره	ابزار تهدید	قلمرو یا هدف تهدید	عرصه	منشا	نوع تهدید
کوتاه مدت	قدرت سخت ابرار خسونت آمیز نظامی نیروهای مسلح اعمال زور، بازداشت، تهدید و ارباب، جنگ و سبب است زورمدارانه	سرزمین، تاسیسات حیاتی و اقتصادی، گنستار انسان ها	مرزها و نواحی بیرامونی گشور	خارجی	تهدید سخت
بلند مدت	قدرت نرم ابرار غیر خسونت آمیز جذابیت، برنامه ریزی فرهنگی، ترویج رسته ای از ارزش ها به میانجی گوی رسانه ها، تهدادهای مدنی و نیز دیپلماسی دو یا چندجانبه	حیات سیاسی و اجتماعی نخبگان، هویت، منبر و عیت، افکار عمومی، فرهنگ	داخل کشور و سازمان ها و ستاد و تبروی انسانی	داخلی خارجی	تهدید نرم

منبع: نگارندگان برگرفته از (کرمی، ۱۳۸۶، زورق، ۱۳۸۷، نائینی، ۱۳۸۶)

۳-۵) جنگ نرم:

جنگ منازعه ای است که بر سر هدفها و منافع مشخص در می گیرد و در آن طرفین تلاش دارند پیروز آن رویارویی باشند (مرکز تحقیقات راهبردی، ۱۳۸۷: ۲۱) همانند واژه تهدید، جنگ را نیز می توان بر اساس ماهیت، ابعاد، کاربرد، ویژگی ها و... به انواع مختلف تقسیم کرد. یکی از اشکال جنگ، جنگ نرم است؛ این جنگ شامل هر اقدام روانی و تبلیغات رسانه ای است که جامعه هدف یا گروه هدف را بدون درگیری نظامی و گشوده شدن آتش به انفعال وامی دارد (ماه پیشانیان، ۱۳۸۶: ۵۴) و در پی از پا درآوردن اندیشه و تفکر جامعه هدف است تا حلقه های فکری و فرهنگی آن را سست و در نظام سیاسی- اجتماعی تزلزل و بی ثباتی تزریق کند (قدسی، ۱۳۹۰: ۸۲). در تعریفی دیگر از جنگ نرم آمده است مجموعه اقداماتی که باعث دگرگونی هویت فرهنگی و الگوهای رفتاری مورد قبول یک نظام سیاسی گردیده و باعث ایجاد سلطه در ابعاد سه گانه فرهنگی، سیاسی و اقتصادی شود (نائینی، ۱۳۸۹: ۲۲)

۳-۵-۱) تفاوت های جنگ نرم و جنگ سخت :

- حوزه جنگ نرم اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است، در حالی که حوزه جنگ سخت امنیتی و نظامی می باشد؛
- جنگ نرم پیچیده و محصول پردازش ذهنی نخبگان و بنابراین اندازه گیری آن مشکل است، در حالی که جنگ سخت؛ عینی، واقعی و محسوس است و می توان آن را با ارائه برخی از معیارها اندازه گیری کرد
- روش اعمال جنگ سخت، استفاده از زور و اجبار و تصرف و اشغال سرزمین است، در حالی که در جنگ نرم، از روش القاء و اقناع بهره گیری می شود و هدف تاثیرگذاری بر انتخابها، فرآیند تصمیم گیری و الگوهای رفتاری حریف و در نهایت سلب هویت های فرهنگی است
- مفهوم امنیت در رویکردهای نرم شامل امنیت ارزشها و هویت های اجتماعی می شود، در حالی که این مفهوم در رویکردهای سخت به معنای نبود تهدید خارجی تلقی می گردد
- جنگ سخت، محسوس و همراه با واکنش برانگیختن مخاطبین است، در حالی که جنگ نرم به دلیل ماهیت غیر عینی و محسوس آن، اغلب فاقد عکس العمل از سوی مخاطبان است

- مرجع امنیت در حوزه تهدیدهای سخت، به طور عمده دولت‌ها هستند، در حالیکه مرجع امنیت در تهدیدهای نرم محیط فروملی و فراملی (هویت‌های فروملی وجهانی) است
- کاربرد جنگ سخت در رویکرد امنیتی جدید عمدتاً مترادف با فروپاشی نظام‌های سیاسی- امنیتی مخالف یا معارض است، در حالی که کاربرد جنگ نرم در رویکردهای امنیتی جدید علیه نظام‌های سیاسی مخالف یا معارض، مترادف با فرهنگ‌سازی و نهادسازی در چارچوب اندیشه و الگوهای رفتاری نظام‌های لیبرال و دموکراسی تلقی می‌شود. (نائینی، ۱۳۸۶:۳)

۴) یافته های تحقیق :

۴-۱) ارتباط جنگ نرم و پدافند غیر عامل:

از سال ۱۹۹۰، تهدیدات و جنگ‌ها تغییر ماهیت داده و از شکل صرفاً نظامی و سخت‌افزاری به سمت تهدیدات نیمه‌سخت و نرم تغییر کرده‌اند. بر این اساس برخلاف اینکه در گذشته تعریف از امنیت ملی، بیشتر با تأثیر از جنبه‌های تهدیدات نظامی و دفاعی بود، امروز تعریف مدرن از امنیت ملی، شامل تأثیر همه مؤلفه‌های قدرت از جمله قدرت سیاسی و دیپلماتیک، قدرت نظامی، قدرت اقتصادی، قدرت علمی، قدرت رسانه‌ای، تبلیغی و ... می‌شود (جلالی، ۱۳۹۱: ۲۰). در واقع همچنان که جوزف نای از صاحب نظران تأکید می‌کند، در دنیای کنونی، قدرت، بیش تر بر عوامل اقتصادی، آموزشی و فناوری مبتنی است و جهان در حال گذر از غنای ثروت به غنای اطلاعات است (نای، ۱۳۸۲: ۳۶۴). البته همچنان که ناسل می‌گوید توانایی‌ها و برتری‌های نظامی، اقتصادی، فرهنگی و ایدئولوژیک باید در یک جهت هماهنگ شوند تا برآیند آنها تداوم برتری یک کشور را تضمین کند (مرادیان، ۱۳۹۱: ۲۲۸). بر این اساس، اگر بخواهیم در مقوله مهمی چون پدافند غیر عامل درک جامعی از تهدیدات داشته باشیم، بایستی اصول و ملاحظات پدافند غیر عامل را متناسب با تهدیدات نوین ترسیم و تدوین نماییم. به نظر می‌رسد، جنگ نرم و تهدیدات وابسته به آن یکی از جدیدترین و مهمترین تهدیداتی است که متوجه ملت‌هایی چون ایران بوده و نیاز است در مورد آن بحث و بررسی کافی صورت گیرد.

همچنانکه در مقدمه اشاره شد، رویکرد غالب در مطالعات پدافند غیر عامل، جنگ سخت و تهدیدات نظامی و تروریستی است و از اینرو همچنانکه در جدول زیر نشان داده شده است، مولفه‌های مورد تهدید اساساً شهرها، روستاها، فضاها، انسان‌ساخت و مراکز و تاسیسات حیاتی، حساس و مهم است که یا سکونتگاه انسان محسوب می‌شود و یا به جامعه انسانی خدمات ارائه می‌دهد. برای مقابله با این نوع تهدیدات، مطالعات و پژوهش‌های متعددی در سطح جهان و ایران صورت گرفته است و یک سری راهکارها در قالب اصول و ملاحظات پدافند غیر عامل تدوین شده است که به وسیله آنها می‌توان با این نوع تهدیدات مقابله کرد یا حداقل باعث کاهش تلفات و خسارت‌های مالی و انسانی شد

جدول ۳: جنگ سخت و پدافند غیر عامل

نوع جنگ و تهدید	مولفه های مورد تهدید	ابزار و تجهیزات اعمال تهدید	آسیب ها و خسارات	اقدامات در راستای اصول و ملاحظات پدافند غیر عامل
<ul style="list-style-type: none"> • جنگ سخت شامل: • جنگ و حمله نظامی • اقدامات تروریستی 	<ul style="list-style-type: none"> • سکونت گاههای شهری و روستایی • مراکز و تأسیسات حیاتی، حساس و مهم در شهرها • مراکز و استقرار گاههای نظامی-انتظامی • محیط زیست طبیعی • جمعیت و گروههای انسانی 	<ul style="list-style-type: none"> • حملات هوایی • حملات موشکی • حمله زمینی • حملات تروریستی و ... 	<ul style="list-style-type: none"> • تخریب و نابودی سکونت گاههای شهری و روستایی • تخریب و نابودی زیر ساخت ها و مراکز حیاتی، حساس و مهم • تخریب محیط زیست طبیعی • آلودگی خاک، منابع آب • تلفات انسانی • ... 	<ul style="list-style-type: none"> • طراحی و ساخت فضاها، انسان ساخت، مراکز و تأسیسات حیاتی، حساس، مهم، استقرار گاههای نظامی و ... در چارچوب اصول و ملاحظات پدافند غیر عامل: • استتار، اختفا، پوشش، فریب، تفرقه، پراکندگی، مقاوم سازی استحکامات، مکان پابی و ...

منبع: نگارندگان

بر خلاف ادبیات نسبتاً غنی پدافند غیر عامل در عرصه جنگ سخت و تهدیدات نظامی و تروریستی و نحوه مقابله با این نوع تهدیدات، در مبحث پدافند غیر عامل در عرصه جنگ نرم به شدت با فقر تئوریک و مبانی نظری روبرو هستیم. به عبارت دقیق تر و همچنانکه در جدول زیر مشهود است، جنگ نرم و تهدیدات ناشی از آن، از جمله موضوعات مهمی است که لازم است در چارچوب مبحث پدافند غیر عامل مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد. واقعیت این است که برخلاف جنگ سخت که ابزار اعمال تهدید عمدتاً آشکار است، در جنگ نرم ما با مجموعه ای از اقدامات و روشهایی روبرو هستیم که روح و روان انسان و جامعه را هدف قرار گرفته است و در یک فضای غیر خشونت آمیز و بدون درگیری نظامی در پی از پا درآوردن اندیشه و تفکر جامعه است تا حلقه های فکری و فرهنگی آن را سست و در نظام سیاسی- اجتماعی تزلزل و بی ثباتی ایجاد کند.

ما در جنگ سخت، با انواع سلاح ها و تجهیزات خشن روبرو هستیم که کارکرد مشخصی دارد و آن از بین بردن تجهیزات و تأسیسات و نیروی انسانی دشمن است. اما در جنگ نرم اساساً عامل تهدید مشخص و آشکار نیست، چرا که از ابزارهایی همچون رسانه های تصویری، صوتی، رسانه های مکتوب، ماهواره، اینترنت و ... استفاده می شود که کارکرد دو گانه دارد و یا حداقل در ظاهر کارکرد منفی برایش کمتر متصور است. در این فضای به ظاهر غیر تهدید آمیز، ابزارهای جنگ نرم به آرامی و در بسیاری از موارد بدون اینکه حساسیت و توجه مخاطبین برانگیخته شود، شروع به فعالیت کرده و آسیب های بنیادینی بر هدف مورد نظر وارد می کنند. واقعیت تلخ این است که در جنگ نرم دل ها و مغزها دو آوردگاه اصلی هستند و تصرف آنها بدون اینکه مخاطب متوجه آن باشد، مهمترین هدف جنگ نرم محسوب می شود (قدسی، ۱۳۹۰: ۸۲). در همین مورد رهبری معظم انقلاب در تبیین ماهیت جنگ نرم چنین بیان داشته اند «جنگ نرم؛ یعنی جنگ به وسیله ابزارهای فرهنگی، به وسیله نفوذ، به وسیله دروغ، به وسیله شایعه پراکنی؛ با ابزارهای پیشرفته ای که امروز وجود دارد ... جنگ نرم یعنی ایجاد تردید در دل ها و ذهن های مردم» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمع کثیری از بسیجیان کشور، ۱۳۸۸/۹/۴)

جدول ۴: جنگ نرم و پدافند غیر عامل

نوع جنگ و تهدید	عولنه های مورد تهدید	ابزار و تجهیزات اعمال تهدید	آسیب ها و خسارات	اقدامات در راستای اصول و ملاحظات پدافند غیر عامل
جنگ نرم	<ul style="list-style-type: none"> فرهنگ و سنت های ملی اداب و سنت های بومی عقاید و ارزشهای اجتماعی عناصر هویت ملی عولنه های هویت محلی و قومی اعتقادات و باورهای دینی و مذهبی سبک زندگی خصیصه های اخلاقی و معنوی اعتقاد به نظام سیاسی 	<ul style="list-style-type: none"> رسانه های دیداری رسانه های شنیداری رسانه های مکتوب ماهواره فضای سایبر اینترنت و ... 	<ul style="list-style-type: none"> سست شدن ارزشهای و هنجارهای بومی و ملی تضعیف اعتقادات و آموزه های دینی و مذهبی تغییر الگوی سبک زندگی ملی و اسلامی (جمعیت، الگوی مصرف، ...) تضعیف عناصر هویت بختی ملی و بومی تعارض هویت قومی و هویت ملی و تشدید واگرایی و تجزید طلبی تضاد باورها و عقاید مذهبی و تشدید اختلافات مذهبی تضعیف و تغییر معنوی خصیصه های اخلاقی و معنوی ایثار، خودباوری، میهن دوستی، جهاد و ... کاهش مقبولیت و مشروعیت حکومت 	<p>اقدامات در راستای اصول و ملاحظات پدافند غیر عامل</p> <p>??</p>

منبع: نگارندگان

مهمترین آسیب هایی که در جنگ نرم متوجه یک جامعه انسانی مانند ملت ایران می باشد عبارتند از: سست شدن ارزشهای و هنجارهای بومی و ملی، تضعیف اعتقادات و آموزه های دینی و مذهبی، تغییر الگوی سبک زندگی ملی و اسلامی (جمعیت، الگوی مصرف، و...)، تضعیف عناصر هویت بخش ملی و بومی، تعارض هویت قومی و هویت ملی و تشدید واگرایی و تجزیه طلبی، تعارض و تضاد باورها و عقاید مذهبی و تشدید اختلافات مذهبی، تضعیف خصیصه های اخلاقی و معنوی ایثار، خودباوری، میهن دوستی، جهاد و تبدیل ارزش به ضد ارزش و بالعکس، رواج بدبینی و تضعیف اعتماد ملی، وفاق اجتماعی، همبستگی ملی، سرمایه اجتماعی، تهدید مشروعیت و مقبولیت نظام سیاسی. بدیهی است هر کدام از این آسیب ها می تواند تهدید جدی برای شهروندان، اقوام، ملت و نظام سیاسی و حکومت باشد. حال با توجه به اینکه کمتر از منظر پدافند غیر عامل به این نوع تهدیدات نگریسته شده است، برای آن اصول و ملاحظاتی نیز تدوین نشده است. در صورتی که به نظر می رسد بایستی پدافند غیر عامل را با نگرشی جامع تر ملاحظه کرد و تمام عواملی را که می تواند زمینه ساز، تسهیل کننده و موجب ناامنی، تهدید، خسارت و بحران در یک جامعه یا کشور شود، را به دقت مورد بررسی قرار داد و طرح و برنامه ای برای خنثی سازی و کاهش خطرات احتمالی آنها طراحی کرد. به عنوان نمونه توسعه نامتوازن، بی عدالتی، تبعیض، احساس خودی و غیر خودی و... می تواند زمینه نارضایتی اجتماعی، آشوب، ناامنی، واگرایی، همراهی و همکاری با نیروهای بیگانه و معارض را فراهم کند. به خصوص اگر این احساسات و ناعدالتی ها با ارزشهای جغرافیایی نظیر ناحیه جغرافیایی، قومیت، مذهب، زبان و ارزشهای فرهنگی خاص مقارن شود، خطرات امنیتی و تهدید تمامیت ارضی فزونی می گیرد.

نتیجه سخن اینکه امروزه دیگر تعریف پدافند غیر عامل اولیه با تکیه بر اصول و ملاحظاتی چون استتار، اختفاء، استحکام و ... تعریف جامعی نیست. به همین جهت مجمع تشخیص مصلحت نظام، تعریف جدیدی از پدافند غیر عامل ارائه کرده است: «پدافند غیر عامل شامل کاهش آسیب پذیری، افزایش پایداری ملی، تداوم فعالیتها، تسهیل خدمات رسانی و مدیریت بحران است (گل محمدی، ۱۳۸۰). پایداری ملی فقط با اقدامات سخت افزاری حاصل نمی شود، بلکه در بردارنده کلیه اقدامات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می باشد. دشمن در راهبرد تکنیکی خود عملیات روانی در حوزه های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را هدف قرار داده است؛ از اینرو طرح ها و سیاست های پدافند غیر عامل کشور نیز بایستی بر این حوزه های نرم افزاری متمرکز شود

۴-۲) ابعاد جنگ نرم و ملاحظات پدافند غیر عامل:

- جنگ نرم و تهدیداتی که از این بخش متوجه فرد، گروه، ملت، نظام سیاسی است را می توان بر اساس رویکرد های مختلف تقسیم بندی کرد. بر این مبنا می توان تهدیدات نرم را به چهار نوع تهدید فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی تقسیم کرد:
- تهدیدهای فرهنگی : شامل تهدیدهایی است که معطوف به اندیشه، ارزشها، نگرشها و کنشهای اعتقادی و دینی یک ملت و نظام می باشد
- تهدیدهای سیاسی: در برگیرنده تهدیدهایی که معطوف به اندیشه های سیاسی نهادها، ساختارها و بنیانهای حکومتی یک کشور و ملت است
- تهدیدهای اجتماعی: شامل تهدیدهایی می شود که معطوف به اندیشه، ارزشها، نگرشها و آداب و رسوم و الگوهای رفتار اجتماعی یک کشور و ملت است
- تهدیدهای اقتصادی: به تهدیدهایی گفته می شود که معطوف به اندیشه و نظام اقتصادی و الگوی مصرف و تولید در یک کشور و ملت است (خلیلی، ۱۳۹۱)

۴-۲-۱) جنگ نرم در عرصه سیاسی (تهدید مشروعیت و مقبولیت نظام سیاسی):

یکی از مهمترین اهداف دشمنان ایران در جنگ نرم، ایجاد شک و تردید در مبانی مقبولیت و مشروعیت نظام سیاسی است که در چارچوب هدف بلند مدت دشمنان، یعنی براندازی نظام صورت می گیرد (مرادی، ۱۳۸۹: ۱۳۰). در واقع در این جنگ نرم، دشمنان به دنبال تغییر باور و فکر افراد جامعه و ایجاد تردید در کارایی و مقبولیت و مشروعیت نظام سیاسی به ویژه در بین جوانان هستند. از آن جا که دشمنان ایران با رویکرد نظامی موفق به پیشبرد اهداف خود مبنی بر تصرف و تسخیر ایران نشدند، با رویکرد جنگ نرم و با تمسک به ابزارهایی نظیر ماهواره، اینترنت و... به دنبال القاء شبهات و حرف های غیر واقعی نسبت به نظام هستند تا بدین وسیله مهمترین پشتوانه نظام یعنی مردم را دلسرد کرده و آنها را به نوعی به دشمنی با نظام دعوت کنند. جالب اینجاست که این اقدام از طریق راه های مختلف و در ظاهری بسیار زیبا با اظهار کمک به مردم کشور صورت می پذیرد. موقعیت رسانه ها و اطمینان مخاطبان به آنها چنان است که گاه، خبرهای تحریف شده و مطالب بسیار مهم و بزرگ؛ اتفاقی، عادی و روزمره جلوه می کند.

در جهان کنونی ابزارهای جنگ نرم چون رسانه، ماهواره، اینترنت و... می تواند ارزش های جدیدی را در سطوح مختلف فرهنگی و سیاسی به زمامداران تحمیل کند. چنانکه بحث انقلاب های رنگین در اروپای شرقی، ابتدا با تغییر نگرش و تردید مردم این کشورها نسبت به ارزش ها و آموزه های بومی خود و ارزشمند شدن آموزه های غربی صورت گرفت. بر این اساس در بعد سیاسی، عاملان جنگ نرم درصددند تا نوع نگرش، موضع گیری و کنش شهروندان یک جامعه را در برابر حکومت و نهادهای سیاسی آن، دست کاری نمایند و آنان را برای دست یازیدن به کنش های اعتراض آمیز نظیر راهپیمایی، اعتصاب و جز آن، ترغیب کنند تا از این طریق شهروندان را وادار به نافرمانی مدنی نمایند تا بر اثر آن، رفتار حکومت یا حتی نوع حکومت را به تدریج دستخوش تغییر قرار دهند و مشروعیت، مقبولیت و کارآمدی نمونه سیاسی موجود را مورد تردید قرار دهند (فریزاد، ۱۳۸۹: ۱۵). امروزه امپراطوری رسانه ای و خبری نظام استکباری در صدد است تا با استفاده از این ابزار های جنگ نرم، تهدیدات و خطرات سهمگینی را برای کشورها و ملت های مخالف نظام سلطه پیاده نمایند. از مهم ترین تاثیرات ابزار های جنگ نرم، همچون ماهواره، اینترنت، می توانی به مواردی چون: جهت دهی افکار جمعی، نفوذ در خلق و خوی دولتمردان، نخبیگان و مردم، شایعه سازی، سازمان دهی مخالفین نظام، انتقال اطلاعات نظامی، امنیتی و سیاسی، ناکارآمد نشان دادن حاکمیت، اسلام هراسی در جامعه، تحریک احساسات ملی و سیاسی جامعه و... اشاره کرد. به طور خلاصه مهمترین اهداف جنگ نرم در عرصه سیاسی به شرح زیر است:

- استحاله سیاسی به منظور ناکارآمد جلوه دادن نظام مورد هدف و تخریب وسیله نمایی ارکان آن نظام

- اختلاف افکنی در صفوف مردم و برانگیختن اختلاف میان مقام های نظامی و سیاسی کشور مورد نظر در راستای تجزیه سیاسی کشور
- کاهش روحیه و کارآیی در میان نظامیان و ایجاد اختلاف میان شاخه های مختلف نظامی و امنیتی
- تقویت نارضایتی های ملت به دلیل مسائل مذهبی، قومی، سیاسی و اجتماعی نسبت به دولت خود به طوری که در مواقع حساس این نارضایتی ها زمینه تجزیه کشور را فراهم کند
- تلاش برای بحرانی و حاد نشان دادن اوضاع کشور از راه ارائه اخبار نادرست و نیز تحلیل های نادرست و اغراق آمیز (روحانی، ۱۳۸۹: ۱۴۴)

در مورد تأثیرات منفی سیاسی جنگ نرم بر علیه کشورها می توان به وقایع بعد از انتخابات ۱۳۸۸ در ایران اشاره کرد. به گفته صریح مقامات عالی رتبه نظام، نا آرامی ها و فتنه عظیم بعد از انتخابات ۱۳۸۸، از بزرگترین تهدیدات برای نظام محسوب می شد و در صورتی که درایت رهبری و حضور مردم در صحنه نمی بود؛ این فتنه از چنان ظرفیتی برخوردار بود که می توانست منجر به آسیب های جبران ناپذیری برای نظام شود. در این مورد دو نکته مهم قابل ذکر است: اول اینکه دشمن با کدام ابزار آتش این فتنه را روشن کرد و هر روز بر وسعت آن افزود. مگر جز این است که رسانه ها، اینترنت، ماهواره و... و سایر ابزار جنگ نرم مهمترین عامل تحریک به شمار می رفت. نکته دوم اینکه آیا این تهدید که موجودیت نظام را هدف قرار داده بود، از منظر پدافند غیر عامل مورد واکاوی و بررسی قرار گرفته بود. به عبارت دیگر، آیا زمان آن نرسیده است که علاوه بر صرف بودجه های عظیم در جهت تقویت سیستم دفاعی و رعایت اصول پدافند غیر عامل در بخش سازه ها و فضاهای انسان ساخت، سایر تهدیدات نرم افزاری که متوجه نظام است را از منظر پدافند غیر عامل مورد بررسی و واکاوی قرار دهیم.

۲-۲-۴) جنگ نرم در عرصه فرهنگی - اجتماعی :

جنگ نرم، امروزه مؤثرترین، کارآمدترین و کم هزینه ترین و درعین حال خطرناک ترین و پیچیده ترین نوع جنگ علیه امنیت ملی یک کشور به خصوص در عرصه فرهنگی و اجتماعی محسوب می شود. در واقع، بُعد فرهنگی، مهمترین بعد جنگ نرم است و تهاجم فرهنگی مقدمه جنگ نرم به شمار می آید؛ زیرا عوامل جنگ نرم در پی آن هستند که با استفاده از سازوکارها و روش های فرهنگی، ارزش های بنیادین جامعه (خدا محور، ولایت مداری، دشمن ستیزی، خودباوری و ...) و نگرش های پایه (نگرش به بیگانگان، نگرش به نوع حکومت و ...) را دستخوش تغییر قرار دهند. نتیجه نهایی این بعد از جنگ نرم، استحاله فرهنگی و تغییر هویت است (فریزاد، ۱۳۸۹: ۱۵).

در بُعد اجتماعی جنگ نرم نیز، مولفه هایی چون کنش های اجتماعی، روابط و تعامل ها، آداب و رسوم و رفتارهای جمعی مطرح است. عوامل جنگ نرم در این زمینه در پی آن هستند تا بر هویت مردم جامعه، انسجام اجتماعی، روحیه ملی، سرمایه اجتماعی، الگوهای رفتاری دلبستگی ملی و ... تأثیر بگذارند (فریزاد، ۱۳۸۹: ۱۵). در واقع، در این زمینه تلاش می شود با کاهش اعتماد افراد به آداب و رسوم و قوانین جامعه خود و شکل دادن جهل عمومی، نوعی رفتار ناآگاهانه، عادت گونه و گله ای شکل داده شود. در چنین حالتی، افراد تحت القاءات سردمداران غربی، بدون دلیل منطقی و آگاهی (به علت پیروی اکثر افراد یا تکرار بیش از اندازه یک هنجار) به صورت کورکورانه به هنجارهای مورد علاقه و تبلیغ شده غرب عادت می کنند. در چنین حالتی است که افراد، مستعد سوء استفاده و سوق داده شدن به هر مسیری می شوند. علاوه بر این، هنجارها نیز پایداری خود را از دست داده، به سرعت تغییر می یابند. زمانی جنگ نرم وارد خطرناک ترین مرحله خود می شود که طراحان آن با استفاده از ابزارهای مختلف جنگ نرم، به تولید موج فشار هنجاری می پردازند و این فشار را با پیوندهای احساسی عمیق همراه کرده، از آن برای اهداف مضر خود استفاده می کنند (کوزر و روزنبرگ، ۱۳۷۸)

تلاش های دشمنان در قالب جنگ نرم و در عرصه فرهنگی و اجتماعی، به روحیه ملی، به عنوان یکی از عوامل اصلی قدرت ملی خدشه وارد می کند، عزم و اراده ملت را از بین می برد، مقاومت و دفاع از آرمان و سیاست های نظام را تضعیف می کند.

همچنین، در سطوح فرهنگی موضوعاتی چون رواج فرهنگ ابتذال، بی بند و باری، فرهنگ مصرف و... مطرح است. فضاهای ایجاد شده توسط شبکه های ماهواره ای بر نقش مؤثر و تعیین کننده آنها و بر تصمیم گیری کشورها تأکید دارند و قادر به تغییر رفتار کشورها هستند. بحران هویت، بحران ارزشی و هنجاری و گسترش حجم ناهنجاری ها از جمله تاثیرات منفی ای است که شبکه های ماهواره ای و فضای مجازی می توانند داشته باشند. تاثیرات مخرب فرهنگی و اجتماعی در عرصه روانی یک ملت به حدی است که به اعتقاد صاحب نظران، فروپاشی روانی یک ملت می تواند مقدمه ای برای فروپاشی سیاسی- امنیتی و ساختارهای آن باشد.

برخی از مهمترین اهداف جنگ نرم در عرصه فرهنگی و اجتماعی به شرح زیر است:

- استحاله فرهنگی در جهت تأثیرگذاری شدید بر افکار عمومی جامعه مورد هدف با ابزار خبر و اطلاع رسانی هدفمند و کنترل شده
- ایجاد رعب و وحشت از مسائلی همچون فقر، جنگ یا قدرت خارجی سرکوبگر و پس از آن دعوت به تسلیم از راه پخش شایعات و دامن زدن به آن برای ایجاد جو بی اعتمادی و ناامنی روانی
- ترویج روحیه یاس و ناامیدی به جای نشاط اجتماعی و احساس بالندگی از پیشرفت های کشور.
- بی تفاوت کردن نسل جوان به مسائل مهم کشور.
- تبلیغات سیاه (با هدف براندازی و آشوب) به وسیله شایعه پراکنی، پخش تصاویر مستهجن، جوسازی از راه پخش شب نامه ها و... (روحانی، ۱۳۸۹: ۱۴۴)

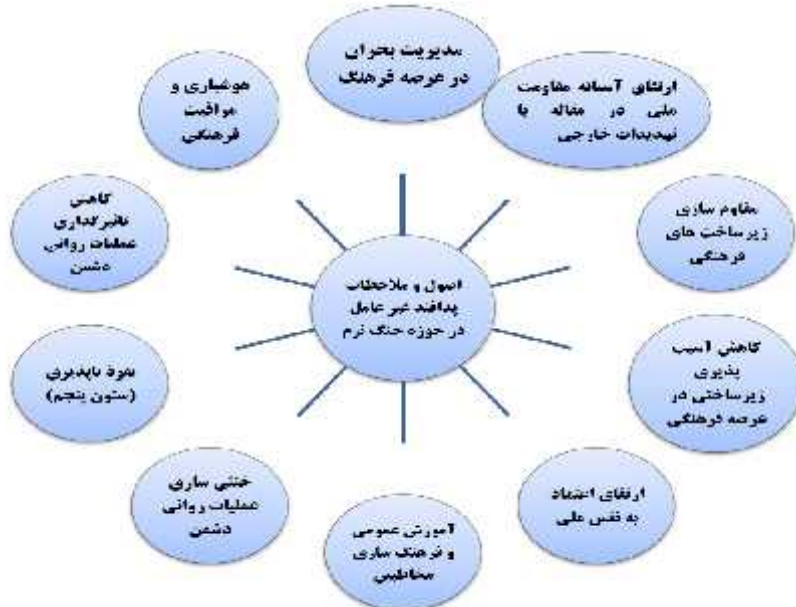
نکته لازم به ذکر اینکه، در کشور مانند ایران که از تنوع قومی و مذهبی برخوردار است، همواره تهدیدی اساسی تحت عنوان اختلاف افکنی قومی و مذهبی برای ملت و کشور وجود دارد که می تواند در قالب جنگ نرم در دستور کار دشمنان نظام قرار گیرد. بر اساس سیاست های اعلامی و اعمالی نظام سلطه، اختلاف افکنی قومی و به خصوص تشدید و تعمیق اختلافات مذهبی، به عنوان گزینه ای اصلی برای به چالش کشاندن نظام همواره مد نظر این قدرت ها بوده است. بدیهی است در صورتی که مسئولین پدافند غیر عامل کشور در بعد فرهنگی و اجتماعی متوجه این خطر بزرگ نباشند، ابعاد این خطر می تواند به سرعت فراگیر و عظیم شود.

۵) نتیجه گیری :

پدافند غیر عامل، به عنوان موضوعی مهم اکنون در سطوح مختلف کشور از بالاترین سطوح اجرایی تا مراکز علمی و دانشگاهی مطرح است. علیرغم این اقبال به سمت مطالعه و پژوهش در زمینه پدافند غیر عامل، آنچه مورد غفلت واقع شده است ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی پدافند غیر عامل است. به عبارت دیگر، با فرض وجود تهدیدات سخت افزاری چون جنگ، حمله نظامی، اقدامات تروریستی و... تاکنون بیشتر مطالعات و پژوهش های پدافند غیر عامل به سمت طراحی سازه ها، مراکز و تاسیسات شهری، خدماتی، نظامی و انتظامی مبتنی بر اصول و ملاحظات پدافند غیر عامل رفته است. حال آنکه، در طی دو دهه اخیر به خصوص با وقوع انقلاب عظیم در عرصه فناوری های اطلاعات و ارتباطات، ما با تهدیدات نوینی در قالب جنگ نرم و تهدیدات نرم در عرصه های مختلف سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی روبرو هستیم. بر این اساس، در برابر تهدیدات جدید، باید دفاع جدید متناسب با همان تهدید را داشته باشیم و با شناسایی دقیق تهدیدات و فرصت ها، راهبردهای موثر و دقیقی برای مقابله با آن تهدیدات طراحی و تدوین کنیم، که این همان توسعه مفاهیم و ادبیات پدافند غیرعامل است. در واقع با شناسایی ماهیت و جنس تهدید و همین طور شناخت حوزه های تهدید و بررسی محیط داخلی و

خارجی، می توانیم به هدف اصلی پدافند غیر عامل یعنی افزایش پایداری ملی در عرصه های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی برسیم. نمودار زیر مبین اصول و ملاحظات پدافند غیر عامل در حوزه جنگ نرم در زمینه فرهنگی و اجتماعی است

نمودار ۲: اصول و ملاحظات پدافند غیر عامل در حوزه فرهنگی و اجتماعی (جنگ نرم)

در جهت مقابله با تهدیدات حوزه فرهنگی و اجتماعی در راستای پدافند غیر عامل کارشناسان راهکارها و نظریات مختلفی را ارائه داده اند. در نمودار زیر مهمترین راهکار های کاربردی و عملی قابل اجرای پدافند غیر عامل در حوزه جنگ نرم نشان داده شده است:

نمودار ۳ : پدافند غیر عامل فرهنگی با رویکرد جنگ نرم

- تولید سرگرمی و بازی های رایانه ای با تأکید بر باور های بومی و ملی و ارزش های جامعه.
- ایجاد تشکل های غیر دولتی و مردم نهاد با نظارت های دقیق و ارایه برنامه و حمایت های مادی و معنوی از آنان.
- رشد و تقویت باور های بومی و قومی با رویکرد ملی.
- تقویت روزنامه های سفید و سالم خبری.
- تقویت موسیقی بومی با هدف ایجاد وحدت، انسجام و شادابی.
- ارایه اطلاعات درست به وسیله رسانه ها به بدنه جامعه و ایجاد اعتماد و حس مشارکت در رسانه ها و مخاطبان.
- برخورد قاطع با منحرفان دینی و گروهی و در عین حال شفافیت در ارایه اطلاعات از گروه های التقاطی.
- راندازی خانه مد به منظور ایجاد و نظارت بر مذاهب ملی و مذهبی و ترویج آنان با رویکرد مخاطب محور.
- جذب حداکثری نخبگان و نفع حداکثری آنان با به کارگیری در مشاغل حساس، مدیریتی و نظارتی.
- اعتماد به نسل جوان، جویای نام و پویای کشور.
- ایجاد جذابیت های بیشتر در صنعت گردشگری و حمایت از آنان همراه با اشرافیت اطلاعاتی.
- تولید سینمایی مخاطب محور، غیر گیشه ای، ملی و مذهبی با توجه به تغییرات فرهنگی کشور.
- ارتقای سطح بصیرت سیاسی، اجتماعی و فرهنگی نخبگان، خواص و اندیشمندان حوزه و دانشگاه.

منبع: (خلیلی، ۱۳۹۱: ۱۹۵)

منابع:

- احمرلوئی، محمدحسین (۱۳۸۹)، پدافند غیرعامل در جنگ های نوین، دانشکده فارابی، تهران.
- اسکندری، حمید، (۱۳۹۰)، دانستنی های پدافند غیرعامل (ویژه مدیران و کارشناسان)، تهران، انتشارات بوستان حمید.
- اصغریان جدی، احمد، (۱۳۷۴)، دفاع غیرعامل در ارگ بم، مجموعه مقالات کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران-ارگ بم، جلد دوم: سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران
- بهتاش، محمدرضا فرزاد و محمدتقی آقابابایی، (۱۳۹۰)، مفاهیم پدافند غیرعامل در مدیریت شهری با تمرکز بر شهر تهران، مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمع کثیری از بسیجیان کشور، ۱۳۸۸/۹/۴.
- تهامی، سید مجتبی، (۱۳۷۶)، امنیت ملی دکترین و سیاست های دفاعی و امنیتی، دانشگاه دفاع ملی، جلد یکم.
- جلالی فراهانی، غلامرضا (۱۳۸۸)؛ طراحی الگوی بهینه آمایش سرزمینی با رعایت اصول پدافند غیرعامل جهت نیل به توسعه پایدار. مورد مطالعه: منطقه شمال غرب. رساله دکترای علوم استراتژیک دانشگاه عالی دفاع ملی.
- جلالی فراهانی، غلامرضا، (۱۳۹۱)، چهار گفتار در باب پدافند غیرعامل، تهران، سازمان پدافند غیرعامل
- خلیلی، ابراهیم، (۱۳۹۱)، پدافند غیرعامل با رویکرد جنگ نرم، فصلنامه پدافند غیرعامل و امنیت، سال اول شماره اول، تهران، دانشکده فارابی.
- دهخدا، علی اکبر، (۱۳۵۱) لغت نامه دهخدا، جلد چهارم، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- زرقانی، سید هادی، (۱۳۹۲)، جایگاه علوم انسانی در پدافند غیرعامل، خبرنامه ششمین کنگره انجمن ژئوپلیتیک ایران، پدافند غیرعامل
- -----، (۱۳۸۷)، شیوه جنگ جمهوری اسلامی ایران در جنگ تحمیلی، تهران، مرکز تحقیقات راهبرد دفاعی.
- طالبی نیا، عبدالله (۱۳۸۹)؛ پدافند غیرعامل. تهران: انتشارات دانشگاه افسری امام علی (ع).
- فریزاد، مجید، (۱۳۸۹)، چيستی جنگ نرم و راه کارهای مقابله با آن، تهران، بصیرت قرآنی ویژهنامه هجدهمین نمایشگاه بین المللی قرآن کریم.
- قدسی، امیر، (۱۳۹۰)، نقش رسانه ملی در ایجاد قدرت نرم و مقابله با جنگ نرم، فصلنامه مطالعات قدرت نرم، شماره ۲
- کاظمی، علیرضا، (۱۳۸۷)، اهمیت پدافند غیرعامل، انتشارات ایران، چاپ اول.

- کامران، حسن و دیگران (۱۳۹۰)، تحلیل ساختارهای شهر شه‌ریار و راهبردهای پدافند غیر عامل، فصلنامه انجمن جغرافیای ایران، دوره جدید، سال نهم، شماره ۳۰
 - کوزر، لوئیس؛ روزنبرگ، برنارد (۱۳۷۸)، نظریه های بنیادی جامعه شناسی، ترجمه فرهنگ ارشاد، نشر نی.
 - گل محمدی، احمد (۱۳۸۰)، جهانی شدن، فرهنگ، هویت، تهران، نشر نی.
 - ماه پیشانیان، مهسا، (۱۳۸۶)، راهکارهای آمریکا برای جنگ نرم با جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه علمی-تخصصی عملیات روانی، سال پنجم، شماره ۱۸
 - مجمع تشخیص مصلحت نظام، (۱۳۸۶)، سیاست‌های کلی پدافند غیرعامل کشور
 - مرادیان، محسن، (۱۳۹۱)، مبانی نظری امنیت، تهران، دانشکده علوم و فنون فارابی.
 - مرادی، حجت اله، (۱۳۸۹)، قدرت و جنگ نرم، تهران، نشر ساقی.
 - موحدی نیا، جعفر، (۱۳۸۶)، اصول و مبانی پدافند غیرعامل، تهران، انتشارات دانشگاه مالک اشتر
 - نای، جوزف، (۱۳۸۲)، قدرت نرم، ترجمه محمدحسینی مقدم، فصلنامه راهبرد، مرکز تحقیقات استراتژیک، شماره ۲۹.
 - نائینی، علی محمد، (۱۳۸۶)، تهدید نرم، ابعاد و ویژگی ها، فصلنامه عملیات روانی، شماره ۱۶.
 - نائینی، علی محمد، (۱۳۸۹)، درآمدی بر ماهیت شناسی جنگ نرم، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال هشتم، شماره ۲۸.
- Lacina, B (2006). Explaining the Severity of Civil Wars, Journal of ConflictResolution, No.